

A germán és újlatin nyelvek laringális kölcsönhatása

Balogné Bérces Katalin ♀ és Huber Dániel ♂

♀ PPKE, Piliscsaba, Magyarország; ♂ Sorbonne Nouvelle, Paris 3, Franciaország

Dolgozatunk azt vizsgálja, hogy milyen fonológiai szabályszerűségek mutatkoznak azokban a kölcsönhatásokban, amelyek a germán és a szomszédos, leginkább újlatin, nyelvek között az akadályhangokon belüli fonációs (laringális) oppozícióval kapcsolatban léptek fel. A germán nyelvek ezen kölcsönhatásai azt támasztják alá, hogy a belső fejlődés eredményeként aspirációssá vált (proto-)germán későbbi dialektusai zöngéssé válhattak – akár későbbi, szintén belső fejlődés révén, akár nyelvkontaktus hatására –, míg a velük érintkező zöngé alapú nem-germán nyelvek egyike sem lett aspirációs germán hatásra. A belső fejlődés eredményeként zöngéssé válás lehetősége némileg árnyalja a jelenleg kialakult képet, amely szerint a germánóság minden esetben átvette a zöngésséget más domináns nyelvből.

Honeybone (2005) „laringális realizmusa” alapján abból indulunk ki, hogy a két akadályhangsört szembeállító nyelveknél alapvető a fonológiai viselkedésbeli eltérés az aspiráció alapú és a zöngé alapú nyelvek között (van egyéb kettős oppozíció is, de azt nem vizsgáljuk itt). Például csak a zöngé alapú nyelvekben van valódi hátraható zöngésségi hasonulás, az aspiráció alapú nyelvekben nincs. Továbbá, nincs keveredés a típusok között. A legtöbb germán nyelvben aspirációs szembenállás van, /p t k/–/p^h t^h k^h/, míg a magyarban, a szláv és az újlatin nyelvekben a sima /p t k/ sor a zöngés /b d g/ sorral opponál. Azonban a germánon belül a holland, az afrikánsz, a jiddis, és a skót angol bizonyos változatai egyértelműen zöngés és nem aspiráló nyelvek. Iverson és Salmons több közelmúltban megjelent cikkben (1995, 2003, 2008) úgy érvelnek, hogy a zöngéssé lett germán nyelvek (aránylag késői) kontaktushatásról tanuskodnak. Érdekes viszont, hogy a germánósággal szoros nyelvtani kapcsolatba is került újlatin dialektusok egyike sem vált aspiráló nyelvvé (pl a francia). Vagyis csak az egyik irányba, az aspiráció elvesztése irányába hatnak a folyamatok nyelvi kölcsönhatások esetén: zöngés nyelv nem lett aspirált germán hatásra.

A mi érvelésünk szerint sem zárható ki a nyelvi kölcsönhatás germán és újlatin nyelvek között, viszont jóval korábbra keltezhető: már a latin is érintkezett olyan germán dialektusokkal, amelyek nem aspirált–aspirálatlan, hanem zöngés–zöngétlen akadályhangokat különböztettek meg. Bizonyítékok: 1) a latinba jóval bármifajta germán írásbeliséget megelőzően átkerült jövevényszavak: *ganta* ‘lúd’, *glesum* ‘borostyán’ (vö. angol *glass* ‘üveg’), *burgus* ‘város’, *medus* ‘méhsör’, *gothi* ‘gótok’ (id. Plinius, Tacitus). Ezeket <b d g> zöngés mássalhangzóval csak olyan nyelvből vehette át a latin, ahol azok zöngések voltak (a latin tudott az aspirációról: a görögből számos szót <ph th ch> alakban vett át); 2) a franciába került germán jövevényszavak szintén zöngés–zöngétlen oppozíciót ismerő germán dialektusokból származhatnak. Adódik a feltételezés, hogy például a holland maga is egy ilyen dialektusnak a továbbélése. (Vessük ezt össze olyan későbbi, közép-európai középkori latin adatokkal, mint „Mosapurc” = Mosaburg „Zalavár”.)

Hivatkozások:

- Honeybone, Patrick. 2005. Diachronic evidence in segmental phonology: the case of obstruent laryngeal specifications. In van Oostendorp, M. & van de Weijer, J. (eds) *The Internal Organization of Phonological Segments*. Berlin: Mouton de Gruyter. 319-354.
- Iverson, G. K. & J. C. Salmons. 1995. Aspiration and laryngeal representation in Germanic. *Phonology* 12: 369-396.
- Iverson, G. K. & J. C. Salmons. 2003. Laryngeal enhancement in early Germanic. *Phonology* 20: 43-74.
- Iverson, G. K. & J. C. Salmons, 2008. Germanic Aspiration: Phonetic Enhancement and Language Contact. *Sprachwissenschaft* 33: 257-278.